

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Цецка Димитрова Коларова
(Катедра „Социална педагогика и социално дело“, ФНОИ,
СУ „Св. Климент Охридски“)

за публична защита пред научно жури

на дисертация
за присъждане на научна степен „доктор на науките“
в област на висше образование 1. Педагогически науки,
по професионално направление 1.2. Педагогика (Начална училищна педагогика)

на тема

„ПОЗИТИВНА ПЕДАГОГИЧЕСКА СТРАТЕГИЯ В ЧАСА НА КЛАСА“

Автор на дисертацията: доц. д-р Любен Владимиров Витанов

Общо представяне и характеристика на кандидата, процедурата и труда

Познавам Любен Витанов още от времето на нашите асистентски години в СУ „Св. Климент Охридски“ като организиран, постоянно активен и действен човек с отговорно и коректно отношение към хората, умеещ да застава над нещата и да вижда по-широката панорама на социалното пространство, към което принадлежи. През годините никога не сме били близки приятели, но досега винаги сме имали съхранени колегиални отношения – и двамата работим с уважение един към друг в един и същ факултет (ФНОИ), макар и в различни катедри.

Предоставените документи дават основание да се обобща, че цялостната процедура по подготовката и създаването на дисертацията е законосъобразна и отговаря на всички изисквания на ЗРАСРБ, ППЗАСРБ и Правилника за устройството и дейността на СУ „Св. Климент Охридски“.

Любен Витанов има дългогодишен интерес към проблематиката на часа на класа. Като динамична и организационно-ориентирана личност, доц. Витанов е избрал напълно подходяща за своя натюрел тема на дисертационната разработка. Неговите поливариантни компетентности и разностранни познания кумулират обобщено и систематично познание, което се интерпретира в рецензирания научен труд. Получените резултати от това изследване лесно намират приложение в училищната система, но могат да бъдат много полезни за децата и в ежедневието им практика. Убедена съм, че този краен ефект е целенасочено търсен, защото е отражение на позитивното разбиране за живота на самия Любен Витанов и едновременно с това е израз на стратегическата му мисъл за постигане на висок професионализъм, който да може да допринесе за развитието на цялото общество.

Обща оценка на съдържанието

Дисертацията за придобиване на научна степен „доктор на науките“ на Любен Витанов осмисля, проверява и „развива идеята за педагогически подход, определен като позитивна педагогическа стратегия в часа на класа. Тя включва подбор и структуриране на учебно съдържание, подбор на методи на възпитание и управление на класа, както и методи на обучение за придобиване на компетентности. Те са обвързани с динамично планиране, което се контролира, оценява и коригира от рефлексивна педагогическа практика“ (с. 4). Авторът не говори витиевато и завоалирано, а с ясен и категоричен стил заявява целенасочено-търсени и утилитарно-ориентирани решения.

Рецензията е с обем от 286 страници и включва увод, 7 глави, изводи, заключение, литература с повече от 300 източника (вкл. онлайн-ресурси), от които 125 публикации на български и 163 източника на английски език. В текста са приложени 131 фигури и 12 таблици, които за улеснение онагледяват по атрактивен начин разгърнатите педагогически възгледи.

Дисертационният труд съдържа седем глави, като първите шест глави на труда реално конкретизират теоретичната основа на дисертацията (от с. 8 до с. 207), а седмата глава представя емпиричното изследване (от с. 208 до с. 270).

Общото впечатление от разработката е положително, поставените акценти в множество систематизирани подзаглавия грабват вниманието, ярко впечатление правят техническите умения за графична работа. От формална гледна точка дисертацията има ефектен дизайн, структура и онлайн осигуреност на сайта на <https://pravila.bg/doctorate-text/> (не е представена за рецензиране на хартиен носител, не е и във формат WORD или PDF, което се оказва неудобно и трудоемко за работа).

Уводът

В увода на разработката е представен в необичаен ред общият дизайн на дисертацията – най-напред е изведена хипотезата, а после са представени целта, задачите, обектът и предметът на изследването, както и впечатляващо описаната методика на изследването, като целта е формулирана добре и адекватно в концепцията на разработката.

Първа глава

Първа глава представя мястото на *часа на класа* в системата на училищното образование, като дефинира основни понятия по смисъла на ЗПУО и определя същността и характеристиките на часа на класа, неговите рамкови изисквания, правата и задълженията на класния ръководител.

Разработката разглежда учениците като основни участници в часа на класа, но поставя акцент върху взаимодействията на класния ръководител с родителите и с институциите и изяснява работата на класния ръководител с учебната документация.

Тази глава адекватно разглежда включените въпроси предимно през призмата на действащата нормативна регулация на ЗПУО, ДОО и подзаконовата уредба в страната.

Втора глава

Втора глава интерпретира едно от фундаменталните понятия на дисертацията – педагогическата стратегия, като тълкува нейната същност и характеристики, компоненти и видове.

На тази база се детерминира теоретично и идеята за модел на позитивна педагогическа стратегия в часа на класа.

Тук с вещина Любен Витанов разяснява, че са „динамични отношенията между позитивната педагогическа стратегия и традиционно обучение“, че „компетентностният подход е свързан с интерактивно преподаване и активно учене, ориентирано към действие, изследователско и трансформиращо учене“, че „позитивната педагогическа стратегия ... включва създаването и прилагането на по-динамичен, свободен и споделен подход за подбор и структуриране на учебно съдържание, прилагането на позитивни подходи за възпитание и управление на класа, както и последователен процес на обучение, ориентирано към компетентности“.

Втора глава е най-кратката глава на дисертацията и се състои само от 14 страници (от с. 31 до с. 45), но тя има своето място, защото отделно коментира базисно понятие – „позитивната педагогическа стратегия“. Богатият илюстративен материал онагледява застъпените тези и прави текста много четивен и достъпен.

Трета глава

Трета глава е посветена на възпитанието и управлението на класа в часа на класа. Тук се разглеждат множество разностранни проблеми като преподаване и усвояване на правила, развитие на паралелката като общност, създаване и управление на позитивна образователна среда, формиране на множество интелигентности в часа на класа, формиране на Аз-концепция, самооценка и Аз-ефективност в часа на класа, подкрепа на ученическото включване и самоорганизация. Трета глава разглежда и процедурата за извършване на анализ, оценка и превенция на рисковите фактори върху учениците от паралелката.

Третата глава на дисертацията представя по-широката панорама на хуманното образование, основаващо се на концепциите на Ерих Фром, Карл Роджърс, Ейбрахам Маслоу, Сесил Патерсън, след това систематизира [взаимоотношенията на позитивната педагогическа стратегия с концепцията за щастието и благополучието на Мартин Селигман](#), а после обвързва всичко това с разбиранията за интелигентността на Хауърд Гарднър, Едуард Торндайк, Даниел Голман и Робърт Стърнбърг.

Направения анализ е експлицитен, убедителен и едновременно с това е съотнесен към дейността в часа на класа, като по деликатен начин илюстрира професионалната компетентност и подготовка на автора на дисертационния текст.

Четвърта глава

Четвърта глава е озаглавена „Обучение за придобиване на компетентности в часа на класа“ и представя теоретични въпроси като връзката между компетентността и обучението и на тази основа предлага модел за формиране на компетентности в часа на класа, като поставя специален акцент върху формирането на гражданска компетентност, на критично мислене, на медийна компетентност и разбиране за електронно управление. В тази глава са разположени проблемите на превенцията на насилието, справяне с гнева и агресията и мирното решаване на конфликти. Други селектирани тук теми са: обучението в инициативност и предприемчивост, формирането на здравна компетентност, обучението за защита при бедствия и аварии и оказване на първа помощ, обучението по безопасност на движението по пътищата, превенцията на тероризма и терористичната заплаха. Освен това тук са обособени и проблемите на киберзащитата, на екологичната компетентност за устойчиво развитие, на интеркултурна компетентност, толерантност и интеркултурен диалог, както и на патриотично възпитание и изграждане на национално самочувствие.

Четвъртата глава е една от най-големите по обем части на дисертацията – състои се от 53 страници. Тя разглежда широк набор от компетентности, в т.ч. светогледни и граждански, здравни и екологични, за превенция на тероризма и за движение по пътищата.

Авторът се е справил подобаващо аналитично и достатъчно задълбочено със сложното предизвикателство да изгради общ теоретичен формат на подобна разнородна и сложна материя с оглед нейната приложимост в началния етап на училищната система.

Пета глава

Пета глава обхваща методите и техниките в часа на класа, като разглежда тяхната същност и характеристики, очертава основните групи методи на обучение и предлага общо презентирание на директните и индиректните методи и техники на обучение и на методите на взаимодействие.

Тази глава предоставя възможности за оценяване в *часа на класа* и показва мястото на изготвянето на характеристиката на ученика в живота на обучаваните. Специално място се отделя на рефлексията на учениците в часа на класа.

Любен Витанов успешно е направил систематика на „процесуалната страна ...на обучението“ в часа на класа в началния етап на основното образование и на 51 страници е разгърнал достатъчно подробно педагогическо описание на разнообразен набор от подходящи методи и техники за работа с децата от начална училищна възраст в часа на класа.

Шеста глава

Шеста глава се стреми да представи организацията и планирането в часа на класа, като систематизира организационните форми на обучението и разграничава класни урочни, класни неурочни, извънкласни и извънучилищни форми на обучение. На тази основа се интерпретира и планирането на работата в часа на класа, като се обособява ролята на рефлексивната практика на класния ръководител и планирането и организацията на самата класна среда.

Шеста глава съдържа само 17 страници в разработката (от с. 191 до с. 207), но изследователят тематично е разграничил материята на организацията и планирането за целите на *часа на класа* като компонент на позитивната стратегия.

Седма глава

Седма глава, наречена „Анализ на ефективността на модела на позитивната педагогическа стратегия в часа на класа“, е емпирична по своя характер и представя „диагностично изследване“ с обем от 3379 ученика от 24 населени места в страната – предимно градове. Тази глава най-напред посочва организацията на педагогическото изследване и уточнява избраните диагностични процедури, като изрично очертава възприетите критерии и показатели на диагностичното изследване.

По думите на автора изследването е проведено „за установяване резултатите от модела на позитивна педагогическа стратегия“ чрез експериментално преобразуващо изследване (с. 208). В частта „Диагностични процедури“ са посочени инструментите на изследването:

1. 14 тестови задачи, като 12 задачи са с 3 предложения за отговор, от които два са „верни, а един – грешен“ (с. 208) /трябва да е обратното!/: останалите 2 задачи са със

свободен отговор („самостоятелно кратко изложение“ и „задача за довършване на 5 изречения“) (с. 208);

2. „Организирано структурирано наблюдение“ по 6 направления, оценени по 3-степенна скала: Инициативност и предприемчивост; Работа в екип; Мотивация за учене; Критично мислене; Аз-концепция; Самооценка и Аз-ефективност; Ученическо участие (с. 208).

Подробно, последователно и планомерно са разгърнати изведените от теорията критерии и показатели в дисертационното изследване (от с. 208 до с. 214).

От с. 215 директно е представен анализът на получените резултати по класове и по изведените 4 компетентности – основни и ключови, преносими, личностни и ученическо участие и самоорганизация, съответно – от стандарта за гражданско, здравно, екологично образование, както и основните тематични области в рамковите изисквания за часа на класа. Накрая Седма глава завършва със сравнителен анализ на получените резултати по групи компетентности, като се утвърждава, че с експерименталното въздействие се показва ефективността на приложения многопластов педагогически подход в часа на класа.

Критични бележки

В този дисертационен труд за придобиване на научна степен „доктор на науките“ критичните бележки са предимно от методологическо естество и могат да бъдат систематизирани по следния начин:

1. Първият методологически недостатък на дисертацията се отнася до изследователската концепция – в концепцията не е необходимо да се посочва цялостна „методика на изследването“, но следва да се посочат аргументирано избраните методи на изследването. Вместо това авторът е разработил „методика на изследването“, която обаче изглежда непълна и ограничена в оформения обем от 1 страница и 7 реда, в който са включени и математическите формули на хи-квадрат и t-критерий, по Харалампиев, 2012 г. (с. 6-7).
2. Вторият методологически недостатък на дисертацията се поражда от липсващия инструментариум на изследването – той не е предоставен нито като приложение, нито като текст, а преди да започне анализът на процентните съотношения, навсякъде т.нар. „тестови задачи“ са описани в кратък абзац, например по следния начин:
  - „Използвани бяха тестови задачи, с които се установи изпитването на национална гордост от постиженията и културата на родината и стремеж за участие в запазването на българските традиции“ (с. 239) ИЛИ
  - „Използвани бяха тестови задачи, с които се установи любознателността на учениците към непознатото“ (с. 244)
  - и т.н.

От този втори недостатък произтичат поне два проблема за изследването:

- Проучвания с такъв широк размах в един голям докторат не бива да се правят с „тестови задачи“, дори и да са стандартизирани (а те не са!). Би следвало в подобни ситуации да се работи с цялостно стандартизиран изследователски

инструмент. Ако липсва стандартизация на инструмента, е възможно да се получат всякакви резултати, но те няма да са представителни и обективни, а ще бъдат съотносими само за проучваните контингенти;

- За изследване на всичките 15 критерия и 45 показателя, теоретично и подробно описани и произтичащи от цели 6 предходни глави на разработката, е необосновано и непълноценно да се проведе изследване с 14 „тестови задачи“ с неизяснена конкретика на съдържанието, въпреки подробно описаните критерии и показатели.

3. Третият методологически недостатък на дисертацията се отнася до съотношението между теория и емпирика: Рецензираният труд има шест теоретични глави (до с. 208) и една емпирична (от с. 208 до с. 270), а очакването за една толкова практически ориентирана дисертация е емпиричната част да е със значително по-голям обем.

Дори в автореферата (тук емпириката е 18 страници от общо 60 страници, като започва от с. 36 до с. 54) това съотношение е различно в сравнение със самата дисертация (където емпириката е 62 страници от общо 289 страници, като започва от с. 208 до с. 270).

4. Четвъртият методологически недостатък на дисертацията вероятно е провокиран от стремеж към всеобхватност в мисленето за позитивна стратегия – в хипотезата на изследването се предлага следната формулировка: „повишаване на очакваните резултати от обучението, възпитанието и социализацията на учениците в часа на класа“.

Мисля, че не е успешно заложена и самата логика за „повишаване на очаквани резултати“, защото в методологията има изискване за достижимост на измерването, т.е., не бива да се залагат хипотези за „подобряване“, „повишаване“, „обогатяване“ и др. под. неизмерими понятия. Една конкретизацията на хипотезата (с колко или какво ниво да се постигне като резултат) би имала потенциала да прецизира както емпиричното изследване, така и общата концепция.

5. Петият методологически недостатък на дисертацията засяга инструментариума на т.нар. „структурирано наблюдение, проведено от учителя през учебната година“ (с. 263, 264, 265 и др.).

Всъщност, когато се прилага методът наблюдение, то следва да има протоколи на наблюдението (а в дисертацията липсват такива). Необходимо е да се опише и как е протекла подготовката на наблюдението и на наблюдателите и на създаването на протокола, особено ако наблюдението се провежда не от изследователя, а от упълномощени лица (както е в случая). Без регистрирани резултати в протоколи всъщност няма прилагане на научния метод наблюдение.

6. Шестият методологически недостатък на дисертацията е свързан с библиографското описание на нормативните документи вътре в текста: навсякъде са посочени в скоби първата дума на документа и година, например – (Закон, 2017), което не съответства на библиографските стандарти.

Правилното изписване на нормативни документи изисква да се посочи само абривиатурата на нормативния документ и съответния член, алинея или параграф, например – (ЗПУО, чл. 15).

Посочените критични бележки имат за цел само да прецизират някои елементи на дисертацията и да предложат евентуални решения на някои методологически проблеми в разработката.

Обобщение

Въпреки посочените методологически дефицити или поне – различни методологически представи, ще си позволя да направя обобщение, че като цяло проведеното емпирично изследване в дисертационния труд е осмислено и ефективно, като обосновано е изградено върху издигнатите тези в предходните шест теоретични глави.

В езика и стила на писане има стремеж към изчистеност и коректност, често се срещат умишлено търсени типажни или дори клиширани фрази, които подчертават логиката на писмената конструкция, изведени са множество подзаглавия, които поставят специални акценти и внасят усещане за подреденост. На моменти текстът излъчва едва доловим формализъм и склонност към бюрократично обобщение, но намирам, че това произлиза от строгото следване на научната стилистика, умишлено и последователно спазвана от автора.

Изключително елегантен акцент в рецензираната дисертация са създадените графични изображения – предоставените фигури онагледяват и улесняват възприемането на направените обобщения, типологизации, процедури и др.

Огромният брой на създадените фигури дава представа за логическата подреденост на цялата материя, за нейната взаимна обвързаност и за дълбоката ѝ осмисленост от изследователя.

Изводи

Изводите на дисертацията произтичат от осъщественото изследване и очертават неговите най-добри постижения.

На моменти липсва необходимата степен на обобщеност: например, самите изводи не се нуждаят от процентни и други числови стойности, защото би следвало да са насочени към най-значимия резултат. Освен това броят на посочените изводи е ненужно много голям и има възможност чрез редукция да се оформят по-добри теоретични обобщения и качествени генерализации.

Приноси

Приносите отговарят на резултатите на дисертацията.

Ще си позволя да посоча, че някои приноси се нуждаят от по-добра стилистична редакция (виж принос 1, 8, 12), а малка част от приносите са идентични с изводите, което не е недопустимо, но с повече синтез формулировките биха постигнали по-добро качество.

Автореферат и публикации по темата

- Авторефератът вярно отразява дисертационния текст и отговаря на изискванията (с изключение на вече отбелязаната разлика в съотношението на емпириката към теоретичната част).
- Посочените публикации по темата на дисертацията са много – 25 на брой и представляват разнообразен набор от доклади, статии, студии, учебни помагала и книги за учителя, както и глава от монография в съавторство. По своето съдържание

публикациите са разнообразни и отразяват основни смислови части от дисертацията. В по-голямата си част са създадени през последните години, но има и публикация от 2005 г, което показва, че дисертационният проблем отдавна е обмислян от автора в различни аспекти.

Въпроси

1. На коя парадигма на гражданското образование е привърженик авторът на дисертацията? Каква е неговата представа за бъдещото развитие на гражданското образование и как би препоръчал то да се прилага в българската образователна система в бъдеще?
2. Доц. Витанов не намира ли, че предвиденият фактологически материал в *часа на класа* създава прекомерно натоварване за децата? Какво време ще остане и кога да се решават текущите проблеми и отношения, рутинните задачи и планове на класа?

Заклучение

Представеният за оценка дисертационен труд е направен с организационен замах и управленски стил, като откроява уменията и компетентностите на Любен Витанов едновременно като педагог-практик и като изследовател, устремен към подобряване на образователния процес, на училищния живот и на обществените отношения въобще.

Въз основа на разработения дисертационен труд предлагам на уважаемите членове на научното жури да гласуват за присъждане на научната степен „доктор на науките“ в област на висше образование 1. Педагогически науки, по професионално направление 1.2. Педагогика за Любен Владимиров Витанов.

25.05.2021, София

РЕЦЕНЗЕНТ: .....

(проф. д-р Цеца Коларова)